

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SEPEDI LELEME LA GAE (HL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

2019

MEPUTSO: 70

NAKO: Diiri tše 2

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 10.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka DIKAROLO TŠE THARO, e lego YA A, YA B le YA C.

KAROLO YA A: Tekatlhaloganyo (30)

KAROLO YA B: Kakaretšo (10)

KAROLO YA C: Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo (30)

2. Bala ditaelo KA MOKA ka tlhokomelo.

3. Araba dipotšišo KA MOKA.

4. Thoma KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE letlakaleng LE LEFSA.

5. Thala mothalo ka morago ga KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE.

6. Dikarabo di nomorwe go swana le dipotšišo.

7. Tshela mothalo ka morago ga karabo YE NNGWE le YE NNGWE.

8. Hlokomela mopeleto le tlhamo ya mafoko.

9. Nako yeo e akanywago ge go arabja lephephe le e ka ba ka tsela ye:

KAROLO YA A: Metsotso ye e ka bago ye 50

KAROLO YA B: Metsotso ye e ka bago ye 30

KAROLO YA C: Metsotso ye e ka bago ye 40

10. Ngwala ka bothakga le ka mongwalo wa go balega.

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO

POTŠIŠO YA 1

Bala setšweletšwa sa A le sa B ka tsinkelo gore o kgone go araba dipotšišo tšeo di di latelago.

1.1 SETŠWELETŠWA SA A

DIPHADIŠANO TŠA MABELO	
1	Barutwana ba dikolo tša selete sa Rekgathile, ba palo ye e ka bago sekete se tee ba ile ba tsenela diphadišano tša mabelo. Maikemišetšo a bona e be e le go ipona e le bathopasefoka. Mothopasefoka o be a swanetše go fetša monabo wa dikilometara tše lesome. 5
2	Mothopasefoka wa maemo a pele o be a hwetša R5 000 le metale wa gauta gomme sekolo sa gagwe sa lebogwa ka R10 000. Wa bobedi a fiwa R3 000 le metale wa silibera mola sekolo sa gagwe se hwetša R6 000. Ge e le wa boraro yena o thopa R2 000 le metale wa bronse, sekolo sa gagwe sa hwetša R3 000. Lona lebelo le, le thekgilwe ka mašeleng go tšwa go Kgoro ya Dipapadi le borakgwebo ba selete seo. 10
3	Ka letšatši la phadišano batho ba ile ba tlala lefelong le phadišano e thomago gona. Go be go nyeuma, lepatlelo le rile tswi! go se na le botshwelo bja mare, e le ge batho ba tlile go bogela gore ke ngwana wa mang yoo a tlogo ba thwadi lebelong leo. Kgabagareng yeo go be go na le ba thušo ya pele le baithaopi ba go fa bakgathatema meetse a go tloša lenyora ge ba kitima, go sa lebalwe le barekiši ba dimonamonane, dijo le dino tše dingwe tša go itapološa. 15 20
4	Ge nako ya gore boramabelo ba thome e fihla, malokwane o ile a laela bakgathatema gore ba eme mothalading wa go thoma. O ile a letša sethunya, bakgathatema ba thoma ka boiketlo ka ge ba tseba gore mo ba yago ke monabo. Ka morago ga dikilometara tše tharo, ba ile ba thoma go oketša lebelo. Gwa tupa lerole, mokgathatema yo mongwe le yo mongwe a nyaka go ipona a le maemong a pele. Gona moo babogedi ba be ba goeletša ka legoa le direto tša go hlohletša le go fa boramabelo maatla. Babogedi ba be ba phaphatha diatla, ba lebeletše bakgathatema ka kgahlego e le ge ba letetše go bona mothopasefoka. 25 30
5	Ge go goeletšwa bjalo ke ge ba bangwe ba boramabelo ba šetše ba thomile go lapa, ba hemela godimo, ba se sa kgona go kitima gomme ba sepela fela. Ba bangwe gona moo ba wela fase mola ba bangwe ba thoma go hlatša mahulo. Ka ge ba thušo ya pele ba be ba le komanamadulaabapile, ba ile ba re palakata! Ba fa bao ba hlatšago, ba go wa le bao ba gobetšego thušo ya pele. 35

6	Le ge go le boima bjalo, ba bangwe bona ba sa tšwela pele ka lebelo ka ge mmatlaseromo a palega manga . Bakgathatema ba fela ba oketša ebile ba fokotša lebelo. Ge ba kitima bjalo, dikilometara le tšona di fokotšega, le ge nkgao e eja nkgawana bakgathatema le bona ba be ba fokotšega ka o tee ka o tee. Baithaopi le bona ba be ba phetha leo le rego montshepetsabošego ke mo leboga bosele ka go fa bakgathatema mabotlhwana a meetse.	40
7	Ba masome a mabedi bao ba di gogago pele ba lebane le poto ye e laetšago gore ba šetše ka dikilometara tše 4,5 gore ba fihle moo ba swanetšego go thopa sefoka gona. Ba ile ba thoma go ntšha ka ga tšhwene gomme ba oketša lebelo. Kgabagareng yeo kua pele go be go bonala bakgathatema ba bahlano ba ba thomago go bulela ba bangwe sekgoba.	45 50
8	Pele ga bona go bonala Kitima, mošemane wa leleke wa go ema ka maoto yo a rego ge a kitima wa hwetša o ka re o tshela mekeru. Mošemane yo o tšwa sekolong se se phagamego sa Mmaditau. Morago ga gagwe ke Mohlomi go tšwa sekolong sa Relekile. Yena ke kgopana yeo e bego e kitima ka lebelo la mpšhe. Bona ba šetšwe morago ke mošemane wa lejelakgareng wa go bitšwa Dithomo, go tšwa sekolong sa Realogile. Maemong a bone ke Malose yo le yena a tšwago sekolong sa Realogile. Wa bohloko ke Masantase, mošemane wa go tšwa sekolong sa Rekwele.	55
9	Go rile ge go šetše kilometara e tee, Kitima a bula sekgoba se se telele tše o ka rego ke gona a thoma ka phadišano ya mabelo. Gwa thoma go kwagala magoa a babogedi e le ge ba mo hlohletša gore a se nyefiše. Ka yeo nako ya ba Mohlomi le yena o mo šetše morago. Dithomo a gana go bona kgopana e mo etile pele gomme le yena a ntšha ka ga tšhwene. Ka nako yeo ke ge Kitima a bethile thapo ya go thopa sefoka ka mpa a bile a emišitše matsogo go laetša gore ke yena mothopasefoka. Maemo a bobedi a hweditšwe ke Mohlomi mola a boraro e le Dithomo. Leina la Kitima le ile la kwagala kgole le kgauswi.	60 65

[Mothopo: Boitlhamelo bjo bo nago le dinyakišišo]

- 1.1.1 Go ya ka TEMANA YA 1 ke bomang bao ba tsenetšego phadišano ya tša mabelo? (1)
- 1.1.2 Go tšwa TEMANENG YA 2 ke dimetale dife TŠE PEDI tšeo di tlogo thopša phadišanong ye? (2)
- 1.1.3 Ka dintlha TŠE PEDI akaretša seo bakgathatema ba phadišano ya tša mabelo ba se dirago TEMANENG YA 4. (1)
- 1.1.4 Bontšha phapano gare ga difoka tša mothopasefoka wa mathomo le wa bobedi. (2)

- 1.1.5 Efa ponelopele ya gago mabapi le go nyeuma ga batho go tšwa TEMANENG YA 2. (2)
- 1.1.6 Ka dintlha TŠE PEDI hlaloša mošomo wo o dirwago ke ba thušo ya pele go ya ka TEMANA YA 5. (2)
- 1.1.7 Efa tlhalošo ye e tšweletšwago ke diema tše di kotofaditšwego. (2)
- 1.1.8 Go ya ka TEMANA YA 7 ke ka lebaka la eng bakgathatema ba swanetše go ntšha ka ga tšhwene ge ba le kgauswi le go fetša lebelo? (1)
- 1.1.9 Na mongwadi o šupa eng TEMANENG YA 8 ge a tšweletša bakgathatema ka tsela ye e latelago? (1)
- (a) Mokgathatema o kitima o ka re o tshela mekero. (1)
- (b) Mokgathatema ke mošemane wa lejelakgareng (1)
- (c) Mokgathatema o kitima ka lebelo la mpšhe. (1)
- 1.1.10 Go ya ka TEMANA YA 9 na o dumelelana le gore leina la Kitima le nyalelana le ditiro tša gagwe? Thekga karabo ya gago. (2)
- 1.1.11 Ka dintlha TŠE PEDI sekaseka molaetša wo o tšweletšwago ke diteng tša setšweletšwa se. (2)

1.2 SETŠWELETŠWA SA B

[Mothopo: www.google.com]

- 1.2.1 Kgetha karabo ya maleba. Seswantšho se se mabapi le phadišano ya:
- A Diphadišano tša kgwele ya maoto
 - B Diphadišano tša kgwele ya matsogo
 - C Diphadišano tša thenisi
 - D Diphadišano tša mabelo (1)
- 1.2.2 Ke eng se se laetšago gore mokgathatema wa nomoro ya 3112 ke mothopasefoka? (1)
- 1.2.3 Bapetša seswantšho se le diteng tša SETŠWELETŠWA SA A, TEMANENG YA 9. (2)
- 1.2.4 Ka dintlha TŠE PEDI hlaloša ka moo bakgathatema ba bangwe ba laetšago lethabo le kgotlelelo ka gona seswantšhong se. (2)
- 1.2.5 Ke ka lebaka la eng dikhipha tša boramabelo ba di ngwadile dinomoro? Efa mabaka A MABEDI. (2)
- 1.2.6 Hlatholla maikutlo a gago mabapi le bakgathatema seswantšhong se. (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Akaretša ka go tšweletša dikgopolokgolo tšeo ka tšona o laetšago gore motho ke moetapele wa mmakgonthe.

ELA HLOKO:

1. Kakaretšo e be ka tsela ya temana ya dintlha TŠE 7.
2. Mantšu a se fete a 90.
3. Ga se wa swanela go ngwala hlogo ya kakaretšo.
4. Bontšha palo ya mantšu mafelelong a kakaretšo.

SETŠWELETŠWA SA C**MOETAPELE WA MMAKGONTHE**

Kwano le lerato di bohlokwa kae le kae gore mediro yohle e phethege ntle le mathata. Moetapele wa mmakgonthe o a hlomphega ebile o a ratega. O dira dilo tšohle ka lerato. Ka ge a na le lerato o dula a thabile le bašomimmogo ka yena ka gore o ba swere gabotse. Bašomi bao ba thabilego ba hlohleletšega go šoma ka maatla le go dira mošomo bokaone. Tlhohleletšo e dira gore bašomi ba šome ka dipelo tše tšhweu.

Boikokobetšo bo dira gore re amogele mafokodi le diphošo tša rena le tša batho ba bangwe. Moetapele wa boikokobetšo o kwešiša gore motho ge a phošitše go kgalwe tšhipa e sego mmolayi wa yona. O tseba gabotse gore le yena ke motho gomme a ka dira diphošo go swana le ba bangwe ka ge nnete gona go sa phošē kota go phošā motho.

Boitshepo bo dira gore moetapele a kgone go dira dilo tše mpsha ka phegelelo go fihlela a atlega. O amogela maitemogelo a mafsa le go fenywa bophelong. Ge a fentšwe ga a nyame eupša o a tsoga a ema a itlhothlora gomme a tšwela pele ka bophelo. O a tseba gore go fenywa ga se mafelelo a lefase. Maikarabelo a thuša gore motho a amogele tše botse le tše mpe tšeo a gahlanago le tšona bophelong ka ntle ga go fega batho ba bangwe molato. Moetapele le maikarabelo ke monwana le lenala. Motho yo a se nago maikarabelo e ka se be moetapele. Maikarabelo a dira gore moetapele a ithaope go fetola maemo a ditiragalo le go gapeletšega go tšea diphetho tša maleba le ge di sa ratwe ke batho, a se na taba le gore batho ba tla reng.

Moetapele wa mmakgonthe ke mohlala go bohle gomme ga a laele fela, o šoma gotee le bašomimmogo ka yena. Ka ge a tloga a tseba gabotse gore šomang e phalwa ke a re šomeng le gona monwana o tee ga o tope kgobe. Bašomimmogo ka yena ba ekiša ditiro tša gagwe. Ba na le lerato, boitshepo, maikarabelo, boikokobetšo ebile ba šoma ka maatla go swana le yena.

[Mothopo: Boitlhamelo]

KAROLO YA C: DIBOPEGO LE MELAO YA TŠHOMIŠO YA POLELO

- Dithekniki tša papatšo le khathune.
- Tlotlontšu le tšhomišo ya polelo.
- Dibopego tša lefoko.
- Temogo ya tšhomišo ya polelo ka tsinkelo.

POTŠIŠO YA 3: TSHEKATSHEKO YA PAPATŠO

Badišiša papatšo ya ka tlase gomme o arabe dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA D

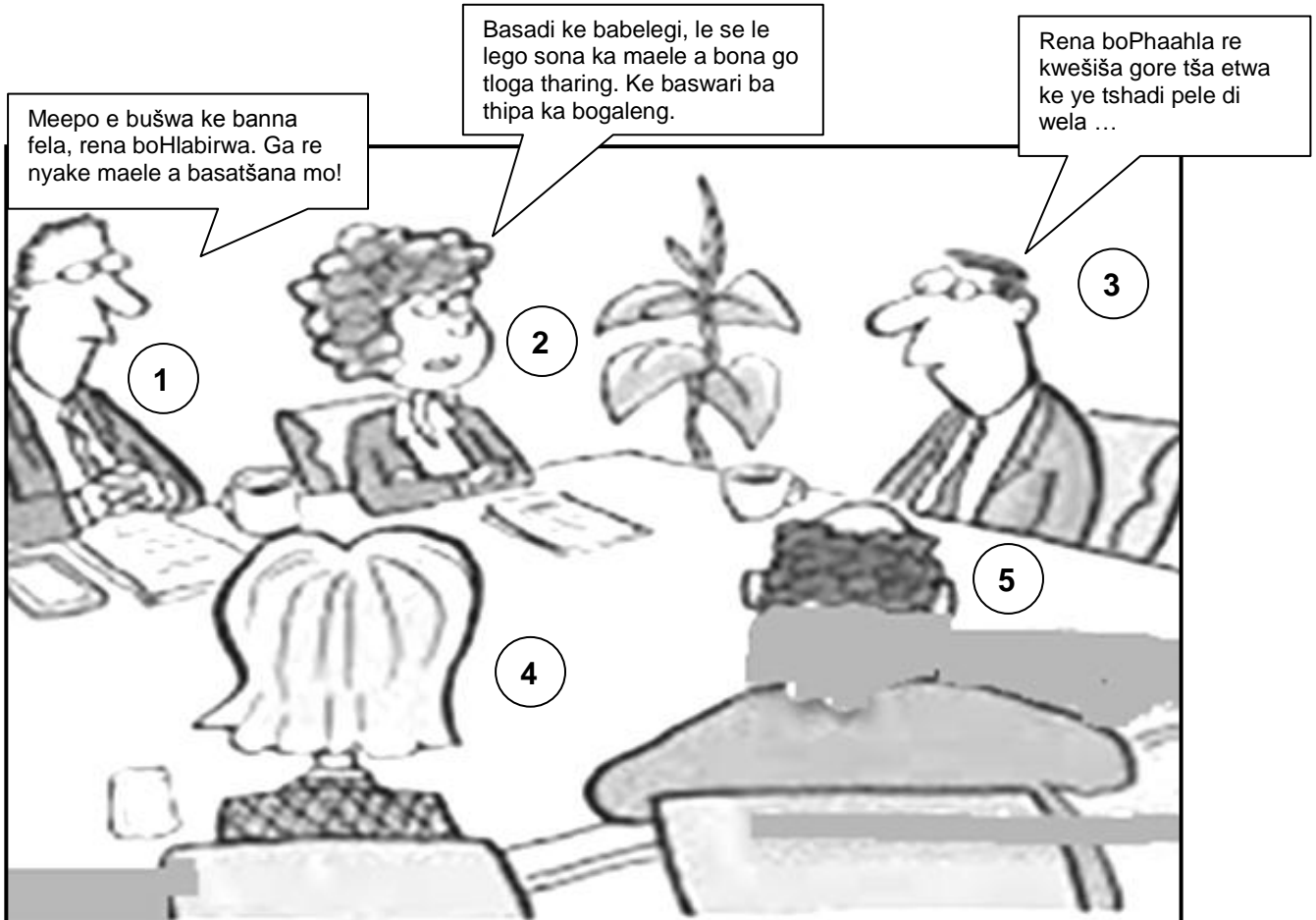
[E amantšwe go tšwa go: www.google.co.za]

- 3.1 Kgetha karabo ya maleba. Go ya ka papatšo ye, mmapatši o bapatša ...
- A kherote ye e segilwego.
 B mphaka wo bogale.
 C lepolanka la go segela.
 D mphaka wa go se galefe. (1)
- 3.2 Na papatšo ye e lebantšhitše sehlopha sefe sa baamogedi ba tshedimošo? (1)
- 3.3 Bapetša fonte ye kgolo le fonte ye nnyane papatšong. (2)
- 3.4 Ka dintlha TŠE PEDI laetša ka fao mmapatši a dirišitšego 'wa' mo go sekafoko se: Mphaka wa WMF. (2)
- 3.5 Ka dintlha TŠE PEDI hlaloša ka fao bogale bja mphaka wo bo tšweleditšwego ka gona mo papatšong ye. (2)
- 3.6 Na o a dumela gore mmapatši o kgonne go jabetša bareki papatšong ya gagwe? Thekga karabo ya gago ka dintlha TŠE PEDI. (2)
- [10]**

POTŠIŠO YA 4: TSHEKATSHEKO YA KHATHUNE

Bala khathune ya ka tlase gomme o arabe dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA E

[Mothopo: www.google.com]

- 4.1 Kgetha karabo ya maleba. Khathune ye e laetša:
- A Maloko a lekgotla la baapei.
 - B Maloko a lekgotlataolo la moepo.
 - C Maloko a lekgotla la bahlapetši.
 - D Maloko a lekgotla la baipelaetši. (1)
- 4.2 Efa tšhomišo ya leina le 'boPhaahla' mo khathuneng ye. (1)
- 4.3 Bapetša tekatekano ya bong mešomong le polelo ya Phaahla mo khathuneng. (2)
- 4.4 Bontšha lehlathi le le dirišitšwego mo khathuneng o be o fe le mošomo wa lona. (2)
- 4.5 Hlatholla ka moo tšhomišo ya maatla a polelo e dirišitšwego go laetša lenyatšo ka gona khathuneng ye. Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 4.6 Utolla maikutlo a gago mabapi le seema sa gore: 'Tša etwa ke ye tshadi pele di wela ka leope.' Thekga karabo ya gago. (2)

[10]

POTŠIŠO YA 5

Bala setšweletšwa sa F gomme o arabe dipotšišo tša ka tlase.

SETŠWELETŠWA SA F**MATŠATŠI A LERATO LE LETHABO**

Ke gopola re ipshina ka go raloka diketo, tsheretshere, makuša le tše dingwe. Re raloka go fihla letšatši le sobela. Ge le **sobetše** re be re tsena ka motseng wa baagišane go yo bogela thelebišene. Re tla dula ka fao re e tomoletše mahlo, re sa ponye le go ponya, re tšhaba gore re ka tla ra fetwa. Ke gopola re hlapa mmele, re ikgohla magotšane gore re hlweke baagišane ba rena ba go ba le thelebišene ba kgone go re dudiša setupung gore re e bogele. 5

Ke a di bona tše ka moka eupša letšatši la bohlokwa leo ke bego nka se tsoge ke le lebetše ke la Krisemose. Ke be nka upša ka lebala letšatši la ka la matswalo, e sego Krisemose. O tsebe gore ka gešo re be re se na le ge e le mohlašana wa Krisemose goba dimpho tše re ka di bulago. Sa go kgahliša ke gore re be re hlapa re apara diaparo tša rena tše mpsha re tšama re tsena ntlo le ntlwana gore batho ba re bone gomme ba re rete. Mo re bego re fihla gona re be re fiwa dijo tše ba bego ba sa di noka ka letswai, re eja la mpanapalega. Dilo tše ka moka ge ke di gopola ke tlelwa ke lethabo. Ee, a e be e le matšatši a kgale, a bosana. 10

[Mothopo: Boitlhamelo bjoo bo nago le dinyakišišo]

- 5.1 Efa lehlalošetšagotee la lediri leo le kotofaditšwego go tšwa TEMANENG YA MATHOMO. (1)
- 5.2 Tsopola mohlala wa leadingwa go tšwa TEMANENG YA MATHOMO. (1)
- 5.3 Ngwala lefoko le le kotofaditšwego ka tirwa. (1)
- 5.4 Efa mošomo wa sehlopantšu se se thaletšwego temaneng. (1)
- 5.5 Tšweletša o be o hlaloše tirišo ya hlogo ya lediri le 'ikgohla'. (2)
- 5.6 Efa maatlakgogedi a go tšweletšwa ke:
- 5.6.1 'mpanapalega' (1)
- 5.6.2 ... re sa ponye le go ponya (1)
- 5.7 Hlama mafoko A MABEDI a go ba le ditlhalošo tša go fapana ntle le go diriša tlhalošo ye e filwego temaneng ka lentšu le, 'noka'. (2)
- [10]**

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 30
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 70